

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕРМАНСЬКИХ ІМЕН

У лексиці будь-якої мови є один важливий та дуже специфічний ряд слів – власні імена. Вони відрізняються від інших повнозначних слів, які називаються прислівниковими (апелятивними), своєю функцією в мові та лінгвістичними якостями. Багато власних імен етимологічно незрозумілі сьогодні, але зберігають історично важливу інформацію.

Ономастика – розділ мовознавства, який вивчає власні імена, історію їх виникнення, розвитку і функціонування, також поширення і структури власних імен у мові і мовленні в літературній і діалектній сферах.

Ономастика має свій базовий термінологічний апарат. Окремі підкласи власних імен і їх підрозділи отримали загально прийняті термінологічні назви. Вони складаються із давньогрецьких, іноді латинських термінів і давньогрецького терміну «онім». Найперша, вихідна функція онімів одна – назвати конкретний об'єкт, бути його і тільки його іменем. Система найменування людей упродовж віків зберігає сліди давньої духовної культури і водночас швидко, жваво реагує на зміни зовнішнього укладу життя певного соціального середовища [2, 8].

Існують різноманітні аспекти ономастичних досліджень. Виділяються: описова ономастика, яка дає об'єктивний фундамент зазначених дослідів, загально філологічний аналіз і лінгвістичну інтерпретацію зібраного матеріалу; теоретична ономастика, вивчає загальні закономірності розвитку і функціонування ономастичних систем; прикладна ономастика, пов'язана із практикою присвоєння імен, яка дає конкретні рекомендації картографам, біографам, юристам; ономастика художніх творів, що складає розділ поетики; історична ономастика – вивчає історію виникнення імен і відображення в іменах реалій різних епох; етнічна ономастика – вивчає виникнення назв етносів і їх частин у зв'язку з іменами інших типів, еволюцію етнонімів з іменами інших типів, етноніми, які призводять до виникнення топонімів, антропонімів, зоонімів.

На сучасному етапі розвитку ономастики антропоніми вторинної номінації як лінгвістичне явище досліджують з точки зору їхньої прагматичної цінності І.В. Ляшенко (етнічні прізвиська) [4], семантичної структури – В.М. Кам'янцем (в частині дослідження німецької антропонімії) [3], П.П. Чучкою [7], когнітивних характеристик – Л.В. Гнаповською (в частині дослідження англійської антропонімії) [2]. В англійській мові неофіційні антропоніми досліджували О.С. Манченко (лінгвокультурні і структурно-функціональні характеристики) [5], Г.М. Гладкова (лінгвокультурний аналіз) [1] та Г.О. Пашкевич (як номінативні засоби англійської мови) [6].

Актуальність теми статті пояснюється тим фактом, що власні назви, імена, пройшовши довгий шлях в історичному розвитку, актуалізують концепти, що притаманні різним лінгвокультурам. Імена сьогодні потребують зіставного аналізу в проекції на різні лінгвокультури, оскільки вони дають чимало матеріалу для виявлення концептуальних пластів у різних мовних картинах світу.

Власні імена з давніх-давен привертала увагу дослідників. Учених цікавила історія їх виникнення, значення, сенс, зв'язок з історією суспільства, з світоглядом і віруваннями людей, оточуючою природою. В іменах людей відображається своєрідний дух та характер народу не менше, ніж у звичаях та традиціях. У першу чергу це стосується антропонімів, які утворилися в ті часи, коли народи розвивалися без надмірних сторонніх впливів.

Благородство власної культури та народу давні греки переносили на власні імена. Це доводить велика кількість онімів із компонентом *kles* (слава): *Perikles* (дуже відомий), *Sophokles* (відомий мудрістю), *Themistokles* (відомий справедливістю), *Kallikles* (відомий красою) [9, 83] та імен, що починаються на *kle*: *Kleophanes* (випромінюючий славу) [9, 84]. Римські імена походили за семантикою від першого та найважливішого заняття Стародавнього Риму, землеробства: *Agricola* (селянин), *Fabius*, *Cicero* (бобовий, гороховий) та скотарства: *Porcius* (той, хто розводить свиней), *Asinius* (той, хто розводить віслуків) [10, 22].

Давнім германцям були притаманні дух і сміливість, що зневажали смерть. Такі якості відображаються також у процесі найменування того часу. Якби не було історії, легенд та науки, то ми не змогли б говорити про численні чоловічі та жіночі імена, які є відлунням зброї, війни, боротьби та перемоги. При цьому деякі старі імена збереглися лише в піднесеній літературній мові, а повсякденні форми вони втратили назавжди.

Hild, *Gund*, *Bad*, *Wig* є еквівалентами слів «боротьба», «битва», «війна». Корені слів, які зникли в німецькій мові і залишилися лише в іменах, де продовжують своє існування. Приклади словосполучень, які існували в мові тих часів та імена з компонентом *hild*: *Hildibald*, *Hildibern*, *Hildiberht*, *Hildibodo*, *Hildibrand* – *Hildidag* – *Hildifrid*, *Hildifuns* – *Hildigang*, *Hildigar*, *Hiltigast*,

Hildegard, hildegern, Hildigis, Hildigrim – Hildehoc – Hildelaic, Hiltilant, Hiltileip, Hiltilouc – Hildiman, Hildimar, Hildimod, Hiltimund – Hildinand – Hildirad, Hiltiram, Hildiric, Hildiroch – Hiltiscalh, Hiltistain – Hildulf – Hildowald, Hildiwar, Hildward, Hildiwerc, Hiltiwic, Hildiwin [11, 23–37]. Також існували жіночі імена з такими складовими: *Hildigunda, Hildiburg*.

Німецька національна зброя, фрама (за Тацитом) спис із тонким, коротким лезом, використовувався як для ближнього так і для дальнього бою, зустрічається в імені *Framhard* – старовірхньонімецьке *ger*, металевий спис, у *Gairebald, Garibert, Ansigar*, старосаксонське *Osgar*, металевий ясену, *ask*, у *Ascolt*; меч, *ecka* (усічена форма *ag*) у *Agabert, Agihard, Ekkihart, brand* (палаючий меч) у *Hildebrand, isan* (залізо) у *Isanrich* [8, 18].

Історичні спогади та успадкування імен визначали найпопулярніші оніми у різних місцевостях. У каролінгів були популярними *Karl, Ludwig, Lothar*, у юртембергців – *Ulrich, Eberhard*, у шварцбургців – *Günter*, у ройсів – *Heinrich*. У цей же час вже виділяються суто плеємні імена, які є найбільш уживаними у певному племені чи роді. Так, можна зустріти імена *Friedrich, Rudolf, Albert* переважно у швабів, *Liutpold, Dietpold* – у баварців, у рейнських франків переважали імена *Heinrich, Ludwig, Konrad*.

Слава, пов'язана з перемогою та управлінським талантом, передана в основах *hold, hrod* та *hrom*: *Chlodowald, Hrodegang, Romuald*; пізніше у частці *mar, Catumer, Inguimer* [10, 29]. Германці використовували для найменування позначення тварин, сила, краса та швидкість яких दिували та захоплювали їх. Господар лісу та чагарників, страшний ведмідь, займав спочатку у світосприйнятті північних племен найвище місце, з якого його пізніше витіснив чужоземний лев: він був, так званим, царем звірів. Звідси походять імена: *Berinhart, Beringar, Isanpero* [10, 30].

Частотність і повсякденність онімів зумовлює перехід із власних назв у загальні. Між власними іменами і загальними назвами завжди відбувається обмін: загальні назви переходять в антропоніми та навпаки.

Досить важливо звернути увагу на той факт, що оніми залишаються релевантними структурними одиницями в складі англійських фразеологізмів там, де вони не відіграють ніякої семантичної функції. Оберемо для прикладу фразеологічну одиницю *before one could say Jack Robinson*. І хоча важко встановити, ким насправді був *Jack Robinson*, очевидним є той факт, що все семантичне навантаження на собі несе основа цього фразеологізму – *before one could say...*, а антропонімічний компонент *Jack Robinson* (який легко замінити на будь-який інший, наприклад, *knife*) допомагає сформулювати остаточну сигніфікативну функцію зазначеного фразеологізму.

Найбільш поширеними в діалектах Німеччини є такі імена: *Hans, Kunz, Peter, Michael, Liese, Grete*. За частотністю використання на першому місці стоїть ім'я *Hans* (скорочено від *Johannes*). На протязі століть воно було одним з найпоширеніших, і з часом почало використовуватись як загальна назва – звертання до особи, ім'я якої невідоме. Поступово *Hans* переходить у коло загальних назв із значенням «людина, чоловік».

Не менш частотним є також ім'я *Heinrich*. Воно стало поширеним з двох основних причин: його носили найчастіше німецькі кайзери, а, з другої точки зору, ім'я давалось новонародженому на честь святого Генріха. Частота і буденність використання імені сприяли його переходу в загальну назву. В якості загальної назви воно використовується у значенні «людина», «юнак».

Як і *Hans*, ім'я *Heinrich* втрачає риси індивідуальності і набирає значення «всякий», «кожен». Власна назва *Heinrich* зустрічається в наступних фразеологізмах: «*den müden Heinrich spielen*», «*auf müden Heinrich machen*» розм. «падати духом, вішати носа».

Ім'я *Heinrich* більшою мірою використовується в якості компонента фразеологізмів для позначення різних рослин, продуктів харчування. Наприклад: «*der sanfte Heinrich*» – солодкий лікер; «*stolzer Heinrich*» – рисова каша; «*langer Heinrich*» – відмичка, підібраний ключ; «*großer Heinrich*» – Північне море.

В англійських фразеологізмах із антропонімами близько 88% становлять фразеологізми англо-саксонського походження: *Nelson's touch, Nosey Parker, cheap Jack*; 4,9% – біблеїзми: *Gog and Magog, Saul among the prophets, Laodicean policy*; 4,6% – міфоніми: *Hercules' pillars, bend the bow of Ulysses*; однакову кількість – 0,98% – антропонімічні фразеологізми, запозичені із світової літератури і культури Давнього Риму: *Alnaschar dream, Alladin's lamp, to give a Roland for an Oliver, Gordian knot*.

До складу фразеологічних одиниць можуть також входити і прізвища, як правило, це найбільш поширені, такі як: *Müller, Schmidt, Meyer, Meier, Schneider*. Це так звані прізвища ремісників. Їх частотність зумовлена поширеністю таких професій як мельник, коваль, кравець. Так як раніше в кожному селі був свій мельник (*Müller*), свій коваль (*Schmidt*), свій староста (*Schulze*), фермер, орендар (*Meier*). Одночасно вони несуть в собі інформацію про соціальну приналежність особи, яка носить це прізвище, так як його вибір, як і вибір імені, знаходиться в прямій залежності від соціально-економічного стану цієї особи.

Фразеологізми з антропонімами в своєму складі, які перейшли в загальні назви, часто використовуються для позначення різних неживих предметів. Наприклад: «*der alte Gottfried*» – домашнє плаття або халат (із студентської лексики); «*trockener Oskar*» – хліб.

Одним із відгалужень в англійській народній етимології є помилкові епоніми (імена, частіше прізвища людей, які стали назвами або символами). Цей напрямок одержав розвиток саме в англійській лінгвістиці. Ось приклади деяких помилкових епонімів: *Leopold von Asphalt* (*asphalt*), *Sir George Curry* (*curry*), *Joao Marmalado* (*marmalade*), *Gottfried Lager* (*lager beer*), *Antoine de Cabaret* (*cabaret*), *Pierre-Alphonse Buffet* (*buffet*), *Etienne Corset* (*corset*), *Jorge-Luis Avocado* (*avocado*). Всі ці слова нагадують прізвища реально існуючих або вигаданих людей, яким приписується винахід того чи іншого пристосування, страви, одягу. Насправді, у цих слів існує цілком певна наукова етимологія. Наприклад, «асфальт» походить від грецького «*asphaltos*», ким був насправді Леопольд Фон Асфальт та чи існував він взагалі, історія замовчує.

В основі семантики оніма лежить значення власної назви, що включає мовну, мовленнєву та екстралінгвальну інформацію, з яких остання є більш значимою і відбиває культурно-історичний, естетичний, моральний і соціальний компоненти. У процесі історичного розвитку власні назви змінюють своє первинне значення. Звідси можна зробити висновок, що між історичним розвитком і трансформацією онімічної системи існує тісний взаємозв'язок.

Список використаних джерел

1. Гладкова А.Н. Лингвокультурологический анализ прозвищных номинаций президентов США : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Анна Николаевна Гладкова. – Нижний Новгород, 2003. – 18 с.
2. Гнаповська Л.В. Лінгвоконгнітивні та лінгвокультурологічні характеристики англійських антропонімів германського походження : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Людмила Вадимівна Гнаповська. – К., 1999. – 19 с.
3. Кам'янець В.М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних імен сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвиськ та псевдонімів): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Володимир Микитович Кам'янець. – Львів, 2001. – 20 с.
4. Ляшенко И.В. Языковая сущность и прагматические функции этнических прозвищ : На материале английского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Игорь Владимирович Ляшенко. – Пятигорск, 2003. – 207 с.
5. Манченко Е.С. Лингвокультурные и структурно-функциональные характеристики английских прозвищ : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Елена Сергеевна Манченко. – Воронеж, 2008. – 15 с.
6. Пашкевич А.А. Прозвища и клички в системе номинативных средств английского языка : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Анна Александровна Пашкевич. – Санкт-Петербург, 2006. – 22 с.
7. Чучка П.П. Розвиток імен і прізвиськ / П.П. Чучка // Історія української мови (лексика і фразеологія). – К. : Наукова думка, 1983. – С. 592–620.
8. Alford R.D. Naming and identity: A cross-cultural study of personal naming practices / R.D. Alford. – New Haven, CT : HRAF Press, 1987. – 97 p.
9. Ernst P. Familiennamen als soziales Phänomen / P. Ernst. – Hamburg : Hamburg, 1982. – 502 S.
10. Linnartz K. Unsere Familiennamen / K. Linnartz. – Bohn : Hildesheim, 1992. – 452 S.
11. Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. V : Wortbildungslehre / H. Paul. – Halle (Saale) : VEB Max Niemeyer Verlag, 1957. – 142 S.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування власних назв у німецькій та англійській антропонімічних системах, що відображає актуальні проблеми сучасної лінгвістики. Аналізуються діахронічні та синхронічні аспекти розвитку онімів, визначаються фразеологічні одиниці, епоніми з онімічним компонентом.

Ключові слова: антропонім, онім, епонім, фразеологізм, ономастика.

Summary. This paper examines the origins and cognates of proper (personal and place) names in English and German languages. Comparative Method clearly demonstrates close genetic relationship between mentioned languages phonetically, morphologically, grammatically, and semantically or lexically. They shared and spread over the same geographical area.

English as well as the so-called Indo-European languages are genetically related and they are directly descended from one language. In fact, scholars state that they are all dialects of the same language, whose differences are due to natural and plausible causes and different courses of linguistic changes.

Names have meanings which ultimately derive from the roots of the words they stem from which may be based on colour, profession, animals and plants, geographical and physical features, war, and religion. Although some might have indefinite or controversial meanings, there can't be some names without a meaning. Names function as lexico-cultural universals it means that the same name can be found in more than one language and culture. So knowing their meanings we can trace names back to their origins. Names also unite languages, cultures, and peoples in bringing about collective identity. Proper names in English, German, Latin, Greek, are true cognates because of their similar or identical forms and meanings.

The above results clearly demonstrate that proper names in English and German are true cognates because of their similar or identical forms and meanings. Their differences are due to different courses of phonetic, morphological and semantic change. Phonetical changes included substitution, reversal and split; lexical changes were convergence, multiplicity, shift and variability.

Key words: *proper names, onim, set phrase, origin.*

Отримано: 21 серпня 2017 р.